

Петінова Оксана Борисівна – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», ORCID ID: 0000-0002-1871-1201

УДК: 1.316.3

ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК СОЦІОГУМАНІТАРНИЙ ГАБИТУС ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена розгляду економічної соціалізації як соціогуманітарного габітусу економічної людини. Автор розкриває специфіку економічної соціалізації, пропонує нову дефініцію цього поняття, прояснює взаємозв'язки соціалізації та виховання. Робить висновок про те, що специфіка економічної соціалізації проявлена в поєднанні економічної соціальності людини та суспільства; в процесі економічної соціалізації формується економічна спрямованість особистості, яка сформована на підставі економічного досвіду, стійка, системоутворювальна підструктура особистості, що складає цілісний образ бажаного економічного майбутнього.

Ключові слова: соціогуманітарний габітус, економічна людина, економічна соціалізація, соціальність, економічна соціальність, економічне виховання.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ КАК СОЦИОГУМАНИТАРНЫЙ ГАБИТУС ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЧЕЛОВЕКА.

Статья посвящена рассмотрению экономической социализации как социогуманитарного габитуса экономического человека. Автор раскрывает специфику экономической социализации, предлагает новую дефиницию этого понятия, проясняет взаимосвязи социализации и воспитания. Делает вывод о том, что специфика экономической социализации проявлена в сочетании экономической социальности человека и общества; в процессе экономической социализации формируется экономическая направленность личности, которая сформирована на основании экономического опыта, стойкая, системообразующая подструктура личности, что составляет целостный образ желаемого экономического будущего.

Ключевые слова: социогуманитарный габитус, экономический человек, экономическая социализация, социальность, экономическая социальность, экономическое воспитание.

ECONOMIC SOCIALIZATION AS A SOCIO-HUMANISTIC HABITUS OF THE HOMO ECONOMICUS.

The article is devoted to the consideration of economic socialization as a socio-humanistic habitus of an economic man. Socio-humanistic habitus is a combination of assimilation systems, reproduction and implementation of socially meaningful motives, structures, cultural patterns that determine stable mechanisms of functioning and interaction of society as a whole. The habitus determine the inter-subjective strategies of social agents' behavior, affecting social space through them, and at the same time they are influenced by the social structures. Habitus are diverse in their objective and subjective manifestations, but in general are correlated with the types of social practices: material-transformative (for example, models of production and consumption), communicative (stereotypes of communication, behavioral scenarios), cognitive (search and

assimilation of information), value-orientation (moral settings, traditions, norms, ideals, values, philosophical standards, and aesthetic clichés). The solution of the economic, socio-political problems of Ukraine is organically linked with the economic person formation, their development, and economic education. The results of individual activity serve as the basis for the constructive transformation practice effectiveness in all spheres of the individual existence, therefore the further movement of Ukraine towards the market economy development depends on the degree of "subjective factor maturity". The author reveals the specific nature of economic socialization, offers a new definition of this concept, clarifies the relationships between socialization and education. Furthermore, the author concludes that the concept of "economic sociality" at the level of an individual economic person expresses socio-economic relations, reflecting the specific type of economic system inherent in the country, and at the level of society it reflects economic and social relations of society as a whole in a certain historical period, may be extensive (as the number of economic activity areas in which people are involved) and intensive (as a degree of mastering economic activity in these areas). The specific nature of economic socialization manifests itself in the combination of the economic sociality of man and society, thus society forms an economic person, and a person, in turn, forms a society through the economic social experience acquisition, inclusion into the economic sphere of existence, and the system of socio-economic relations and their reproduction at the social level. Within the process of economic socialization, the individual economic orientation is formed on the basis of economic experience, the stable, system-forming substructure of the individual, forming the integral image of the desired economic future.

Key words: *socio-humanistic habitus, homo economicus, economic socialization, sociality, economic sociality, economic education.*

Актуальність обраної проблеми. Вирішення економічних та соціально-політичних проблем України органічно пов'язане з формуванням економічної людини, її вихованням, економічною освітою. Результати індивідуальної діяльності покладені в основу ефективності практики конструктивних перетворень у всіх сферах буття особистості, тому від ступені «зрілості суб'єктивного фактору» залежить подальший рух України в напрямку розвитку ринкової економіки. Оскільки соціально-економічні відносини існують як форма економічної діяльності та економічної поведінки реальних конкретних індивідів, які є їх носіями і суб'єктами (економічна людина), остільки властивості, соціальні якості реальних людей, що виражають себе через взаємодію, визначають властивості цілісної соціальної системи [17]. Стійкість суспільства в динаміці зовнішніх змін та внутрішніх трансформацій зберігається завдяки узгодженій взаємодії соціальних практик, яка обумовлюється відносною схожістю габітусів. Вони, в свою чергу, формуються в соціальному полі практик, які виробляються, освоюються та відтворюються історично в самому суспільстві. Габітуси детермінують інтерсуб'єктивні стратегії поведінки соціальних агентів, через них впливають на соціальний простір і одночасно зазнають впливу зі сторони суспільних структур. Габітуси різноманітні в об'єктивних і суб'єктивних проявах, але в цілому є корелятивними до видів соціальної практики: матеріально-перетворювальної (наприклад, моделі виробництва і споживання), комунікативної (стереотипи спілкування, сценарії поведінки), пізнавальної (пошук і засвоєння інформації), ціннісно-орієнтаційної (моральні установки, традиції, норми, ідеали, цінності, світоглядні стандарти, естетичні кліше). Соціогуманітарні габітуси є сукупністю систем засвоєння, відтворення і втілення на практиці суспільно значущих смислів, структур, культурних патернів, що визначають стійкі механізми функціонування і взаємодії суспільства в цілому. Одним із соціогуманітарних габітусів є економічна соціалізація.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тривалий час питаннями економічної соціалізації займалися, в основному, зарубіжні вчені [28-31], теоретичні та практичні аспекти економічної соціалізації розкриваються у працях А. Вяткіна, О. Дейнеки, Х. Диттмари, Є. Козлової, В. Попова, О. Щедріної, В. Хащенко та ряду інших дослідників [8, 5–6, 10, 12, 27,

25, 19]. Фактор самоствердження в соціалізації розглядав М. Цибра [26]. Серед ключових аспектів дослідження економічної соціалізації вчені різних галузей науки зосереджуються на таких питаннях, як проблема зміни статусу самооцінки особистості, зміна свідомості, зміст реального «Я» індивіда в бік встановлення рівноваги ринкових та етичних рис характеру, взаємозв'язок успішності-неуспішності економічної соціалізації та розвитку різних видів девіації у населення, специфіка економічної соціалізації в дошкільному та шкільному віці, сім'я як фактор економічної соціалізації, тощо.

Мета: розглянути економічну соціалізацію як соціогуманітарний габітус економічної людини та з'ясувати її специфіку у соціально-філософському вимірі.

Виклад основного матеріалу. Філософський аналіз проблеми економічної соціалізації передбачає діалектичний синтез, узагальнення та впорядкування, інтеграцію знань, накопичених з проблеми економічної соціалізації соціологією, історією, педагогікою та іншими науками. Так, в широкому значенні слова термін «соціалізація» (від латинського *socialis* – суспільний) означає процес розвитку людської спільноти та окремого індивіда. Однак, цей термін досить широко використовується в обігу різних наук, з ним пов'язують процеси соціального становлення індивіда, включення його в різні системи соціальних відносин, засвоєння людиною соціального досвіду, залучення індивіда до суспільства, розвиток активності особистості тощо. В процесі економічної соціалізації людина не лише набуває якостей, необхідних їй для життєдіяльності в суспільстві, але й накопичує економічний соціальний досвід.

І. Зубіашвілі під економічною соціалізацією в широкому розумінні розглядає процес входження індивіда в економічну сферу суспільства, формування у нього економічного мислення, процес інтеріоризації економічної реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, формування економічних уявлень, знання економічних категорій, засвоєння і реалізацію ролей і навичок економічної поведінки [11]. Економічну соціалізацію можна розглядати як засвоєння індивідом економічного соціального досвіду, це своєрідний процес пізнання, шляхом якого дитина перетворюється в пристосованого члена суспільства, до якого вона належить, і в процесі засвоєння індивідом соціального досвіду і формується конкретна економічна людина. Значну увагу в процесі соціалізації слід відвести діяльності, адже саме вона дає можливість створити саму особистість і суспільство в цілому. Так, не можна не погодитися з тим, що основним механізмом економічної соціалізації є трудовий процес. Протягом історії в результаті взаємодії індивіда та суспільства, трудовий процес формує, відтворює та збагачує суспільні відносини і самих же людей, – так звану соціальність. Це поняття має декілька значень. Так, його інтерпретують в значенні «історії», «культури»; наповнюють смисловим значенням взаємообумовленості індивідуального буття людини з одного боку та надіндивідуальних структур соціальної статистики та соціальної динаміки з іншого, тощо [20].

У філософській традиції поняття «соціальність» включає декілька аспектів, так, мова йде про подвійність суспільної визначеності особистості: з одного боку, людина виступає як підсумок культури, як конкретно-історичний суб'єкт діяльності, що виражається в функціонуванні різних історичних типів особистості, а з іншої – як персоніфікація суспільних відносин певної епохи, як суб'єкт суспільних відносин, в яких вона представлена як особистість зі всіма конкретно-історичними характеристиками. В зв'язку з цим українська дослідниця В. Москаленко пропонує розглядати соціалізацію особистості в двох аспектах: соціально-часовому та соціально-просторовому. Перший розглядає процес соціалізації індивіда у зв'язку з суспільними сферами, областями діяльності, в які включена особистість через соціальні ролі, другий – витікає з самої сутності соціального як такого, що змінюється в часі [16]. Соціальний простір – це сфера розгортання діяльності різних соціальних суб'єктів та як поле виявлення суспільних відносин різних рівнів, в яких проявляється соціальний організм зі всіма підсистемами, з фіксацією соціального положення одного соціального об'єкта по

відношенню до іншого. Соціальний простір має складну багаторівневу структуру. В той же час, соціальний простір може розглядатись як соціальне поле, в якому розгортається життєдіяльність особистості. Розглядаючи соціалізацію в соціально-просторовому аспекті як процес формування певних якостей особистості в результаті включення у різні види діяльності, слід розмежувати «сферу» та «тип» діяльності. «Сфера» діяльності – це певні ділянки соціальної дійсності, які можуть заповнюватися різними типами діяльності, наприклад, в соціально-економічній сфері відносин реалізується не лише виробнича діяльність, але й різного роду спілкування. Перехрещення типу діяльності з конкретною сферою (чи ділянкою), в якій вона застосовується, представляє, відповідно, вид діяльності, так як різні види діяльності та різні «ділянки» соціального простору висовують перед особистістю певні вимоги до її якостей, то соціальність індивіда визначається включенням його у різні сфери життєдіяльності, які характеризуються структурою видів діяльності особистості [16].

Соціальність відтворюється на різних рівнях та виступає у формах соціальності індивіда та соціальності суспільства. Під соціальністю індивіда слід розуміти вираження суспільних відносин на рівні окремої людини в конкретно-історичному періоді. Соціальність суспільства – це конкретно-історичне вираження суспільних відносин на рівні всього суспільства. Тим самим, під економічною соціальністю слід розуміти вираження економічних суспільних відносин, що відображують конкретний тип економічної системи, притаманний країні, на рівні окремої економічної людини. Економічна ж соціальність суспільства виражає економічні суспільні відносини на рівні всього суспільства в певному історичному періоді. Економічна соціальність може бути екстенсивною (як кількість напрямів економічної діяльності, в які включена людина) та інтенсивною (як ступінь оволодіння економічною діяльністю в цих напрямках). Таким чином, в контексті нашого дослідження економічна соціалізація – це процес, в якому поєднується економічна соціальність економічної людини та економічна соціальність суспільства, – це єдність, в якій виражається протиріччя «індивід – суспільство». На основі цього процесу саме суспільство виробляє економічну людину, а вона, в свою чергу – суспільство. Економічна соціалізація є і джерелом, і причиною побудови всієї системи економічних суспільних відносин, це діалектичний процес взаємодії індивіда та суспільства, який видозмінюється в процесі суспільно-історичного розвитку та суспільних зв'язків, насамперед, соціально-економічних. Як ще у свій час сказав К. Маркс, в якості суб'єктів історичного процесу виступають індивіди, однак не самі по собі, а у взаємозв'язках, які відтворюються та виробляються заново; це є їх власний постійний процес руху, де вони оновлюють самих себе в тій же мірі, в якій оновлюють світ багатства, ними ж і створений [15].

Основним філософським змістом категорії «економічна соціалізація» є розуміння її як діалектичного процесу, суть якого – у вираженні протиріччя єдності системи «індивід – суспільство», результатом вирішення якого є конкретно-історична форма економічної соціальності. Таким чином, під економічною соціалізацією розуміється діалектичний процес, який виражає протиріччя в системі «індивід – суспільство», результатом вирішення якого є ринкова соціальність як конкретно-історичне вираження ринкових суспільних відносин на рівні окремої економічної людини. Як відзначає В. Москаленко, розвиток індивіда здійснюється в процесі розширення та примноження його зв'язків зі всією суспільною системою. Цей процес є універсальним у тому відношенні, що він виражає діалектику індивіда та суспільства, стверджує та розвиває їх єдність, яка знаходить втілення у соціальності індивіда, яка завжди є конкретно-історичним явищем, бо її основою виступають конкретно-історичні умови діяльності, які немов пред'являють свої вимоги до змісту та спрямованості якостей та властивостей індивіда [16].

Ведучи мову про соціалізацію, часто використовуються ще такі поняття як розвиток, формування, становлення, виховання. Зупинимось на їх розрізненні. Так, деякі автори вважають, що соціалізація – це певний період в житті людини, коли людина стає дорослою, а розвиток особистості охоплює весь період життя [1]. Ми дотримуємось позиції, за якою і

соціалізація, і розвиток особистості притаманні життю людини в цілому, на всіх етапах, адже це процес формування у людини певних соціальних якостей, який не обмежується у часі та за віковими характеристиками. Так, певним віковим періодам (наприклад, підлітковий вік) притаманний активний період входження у суспільство, у людей похилого віку такі процеси більш інертні, однак і соціалізація, і розвиток особистості, – це активні процеси взаємодії індивіда та середовища: економічна соціалізація виражає процес становлення в економічній людині тих якостей, які обумовлені типом соціальної системи, в якій вона проживає.

Поняття «формування особистості» відображує процес становлення і розвитку в аспекті механізмів соціальної детермінації, а «соціалізація» – ті ж процеси під кутом зору власної активності особистості, яка формується. В економічну соціалізацію включаються більш універсальні процеси становлення та розвитку особистості в порівнянні з поняттям «формування»: формування особистості відображує процес становлення та розвитку особистості під кутом зору виникнення та набуття зрілості особистісних рис, в той же час як поняття «соціалізація» фіксує не лише процес становлення, але й розвиток соціальності індивіда, постійне включення в систему нових зв'язків та залежностей.

Процес соціалізації тісно пов'язаний з процесом виховання. В. Виноградов у праці «Історія слів» наводить досить цікаві факти. Так, він зазначає, що слово «виховання» є віддієслівним іменником до «виховати». Тому й значення їх співпадають; до кінця XVII – початку XVIII ст. дієслово «виховати» мало фізичне значення: викормити, виростити, а вже пізніше отримало значення освіти, розумового та морального розвитку будь-кого. Дослідник пише, що в «Записках» Г. Добриніна (1778 р.) читаємо: «Всякой приступ к просьбе производил во мне душевную революцию. Я знаю и ощутил, что это свойство самое беспокойное; но не знаю, можно ли его было исправить наставлением или просвещением», в примітці зазначено: «По нынешнему воспитанием, хотя воспитание и пропитание неоспоримо значит: воскормление и прокормление...» [4].

Поняття «виховання» є міждисциплінарним. Так, наприклад, в його визначають як процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості у відповідності з нормативними моделями, установленими в суспільстві. В психології у широкому розумінні виховання ототожнюють з соціалізацією індивіда, і під ним розуміють становлення і розвиток його як особистості протягом життя в процесі власної активності та під впливом природного, соціального та культурного середовища, в тому числі спеціально організованої цілеспрямованої діяльності батьків і педагогів; або ж набуття індивідом соціальних цінностей, які суспільно визнаються певним суспільством, моральних та правових норм, якостей особистості та зразків поведінки в освітніх процесах [13]. У словнику практичного психолога під вихованням розуміють діяльність по передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, планомірну та цілеспрямовану взаємодію на свідомість та поведінку людини з метою формування певних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують умови його розвитку, підготовки до суспільної праці та життя в цілому [7]. У Філософському енциклопедичному словнику під вихованням розуміється вплив суспільства на розвиток людини, причому в вузькому розумінні його розглядають як планомірний вплив батьків та школи на дітей, мета якого – сприяння розвитку задатків та нахилів або ж, навпаки, їх стримання у відповідності з метою виховання. В ролі інструментів виховання виступають особистий приклад, накази, заборони, переконання, привчання та освіта [24]. В Новій філософській енциклопедії поняття «виховання» експлікується як доцільне дорослішання дитини в соціокультурному (духовно-практичному) просторі людського спілкування; у більш широкому розумінні – свідомо запланований, інтелектуальний, естетичний та моральний вплив на індивіда чи групу людей будь-якого віку. Виховання – це не що інше, як активність суб'єктів, усвідомлене буття яких формує простір спілкування різних вікових груп, ця активність виступає умовою розвитку культурних потреб та відповідних їм творчих здібностей, необхідних для самоформування, саморозвитку індивідуальності [18].

Одна з ранніх власне філософсько-психологічних концепцій виховання була висунута У. Джемсом в 80-х рр. ХХ ст., і представлена в циклі лекцій «Беседи с учителями о психологии». Так, мова йде про те, що виховання в кінцевому рахунку зводиться до організації в людині таких засобів та сил для дії, які дадуть їй можливість пристосовуватись до оточуючого фізичного та соціального середовища; виховання – це організація набутих навичок поведінки та нахилів для дії [9]. Як ми бачимо, погляди У. Джемса близькі до біхевіоризму, який отримав розвиток у працях Дж. Уотсона, зокрема, «Психологический уход за ребенком». В цій роботі заперечуються природні передумови формування особистості, і акцентується увага на прийомах заохочення одних реакцій та придушення інших в процесі виховання [23].

Еталонном радянської педагогіки тривалий час була доктрина А. Макаренка, який абсолютизував роль колективу у вихованні особистості [14]. Альтернативною теорією стала теорія конвергенції (основоположником вважають В. Штерна), представники якої виступили з тезою проте, що у формуванні особистості людини відіграють роль не лише зовнішні впливи; психічний розвиток є результатом конвергенції внутрішніх задатків з зовнішніми умовами життя [21]. Гуманістичну концепцію виховання найчастіше пов'язують з іменем Б. Спока, в центрі уваги дослідників – унікальна цілісна особистість, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей, до самоактуалізації [22]. В енциклопедії медицини акцентується увага на вихованні як на процесі, за допомогою якого суспільство пристосовує майбутні покоління до своїх потреб та умов, причому наголошується на тому, що сутність виховання у розвитку одних та гальмуванні інших задатків [2]. У Великому Енциклопедичному словнику під вихованням розуміється цілеспрямований розвиток дитини, який включає засвоєння культури, цінностей та норм суспільства, здійснюється через освіту, а також організацію життєдіяльності окремих спільнот [3].

Загалом, як ми бачимо, в сучасній літературі, яка присвячена аналізу проблеми виховання, домінують опозиційні напрямки: авторитарний (акцентує увагу на патерналістичному розумінні виховання як впливу на індивіда «зовні»), гуманістичний (розглядає виховання з точки зору внутрішніх процесів, які відбуваються в свідомості особистості). Так, перша модель уніфікує особистість під готові зразки та стандарти, друга ж – спрямована на врахування індивідуально-особистісних рис, головне завдання – забезпечення гармонійного розвитку особистості.

Ми вважаємо, що економічне виховання не можна зводити лише до впливу зовнішніх чинників (екзогенних). На рівні окремої особистості економічне виховання здійснюється з врахуванням індивідуальних особливостей, таким чином, на його результати впливають також ендогенні фактори. В складній проблемі виховання сучасної нової економічної людини, яка б відповідала ринковим умовам організації суспільного життя, представляє чималий інтерес такий аспект, як дослідження та вивчення ролі індивідуальних особливостей особистості. Проблема цілісного розгляду нової економічної людини, її творчого розвитку в умовах ринкового середовища, євроінтеграції та глобалізації передбачає вивчення різних аспектів особливостей її формування та прояву економічної поведінки. Суспільна сутність економічної людини «переломлюється» через її особистісні якості і проявляється у формах особистісного відношення до себе та свого особистісного буття, до суспільства, до України та світу в цілому.

Економічна людина назавжди залишиться «привидом», якщо її основою не буде емпірична людина. Загальне існує лише в одиничному, через одиничне, а одиничне ж не існує інакше, як у зв'язках, що ведуть до загального. Будь-яке загальне є певною стороною одиничного. Загальна сутність, яка синтезується в індивіді, і яку, синтезуючи, індивід змінює, є сукупністю суспільних відносин, в основі яких лежать економічні відносини: вони розвиваються на основі об'єктивних соціальних законів, що реалізуються через діяльність людини. Таким чином, розглядаючи суспільні відносини людей, тим самим ми вивчаємо реальних людей, які й формують ці відносини. Саме особистість, виступаючи єдністю загального та одиничного, в системі суспільних відносин є тим елементом, від якого і до якого

сходиться все розмаїття суспільних відносин, вивчення яких і дозволяє зрозуміти сутність самої економічної людини. Кожна окрема ж людина при цьому виступає як індивідуальне явище, адже має ознаки, властиві саме їй, цими ж ознаками відрізняється від інших. Індивідуальні умови розвитку, індивідуальні ознаки можуть і позитивно, і негативно впливати на її життя; внаслідок індивідуальних задатків людина розвивається досить специфічно в певному напрямку. Як у свій час зазначав А. Макаренко, розвиток індивідуальних особливостей особистості і складає індивідуальну своєрідність та особливу красу особистості [14]. Однак у той же час, своєрідність кожної окремої людини обумовлюється суспільною сутністю особистості, суспільними рисами, притаманними тому чи іншому історичному періоду, в наш час – періоду трансформацій та перетворень у всіх сферах буття українців, як на мікро-, так і макро- рівнях.

Підсумовуючи, зазначимо, що поняття «виховання» вживається в широкому та у вузькому розуміннях. У першому випадку виховання – це вплив на людину всією соціальною дійсністю з метою засвоєння нею соціального досвіду; у другому – процес цілеспрямованого впливу на особистість з метою підготовки її до виробничої, суспільної та культурної діяльності, формування в неї відповідних знань, умінь та навичок. Виховання у вузькому розумінні відрізняється від соціалізації тим, що остання розповсюджується не лише на цілеспрямовані, але й на стихійні процеси впливу на особистість. Однак і в широкому розумінні «виховання» не тотожне «соціалізації». Досить часто акцентується увага на односторонності впливу, з чим ми не погоджуємось, тому що, на наш погляд, цей процес є двостороннім: одна сторона виховує – об'єкт виховання реагує на зовнішній вплив. В соціалізації акцентується увага на двосторонності процесу, взаємодії індивіда та соціальних умов, життя людини та суспільства.

Висновки. Отже, економічна соціалізація постає одним із соціогуманітарних габітусів економічної людини. Поняття «економічна соціальність» на рівні окремої економічної людини виражає соціально-економічні відносини, що відображає конкретний тип економічної системи, притаманний країні, на рівні суспільства – економічні суспільні відносини на рівні всього суспільства в певному історичному періоді, може бути екстенсивною (як кількість напрямів економічної діяльності, до яких залучена людина) та інтенсивною (як ступінь оволодіння економічною діяльністю в цих напрямках). Специфіка економічної соціалізації проявлена в поєднанні економічної соціальності людини та суспільства, тим самим суспільство формує економічну людину, а вона, у свою чергу, – суспільство шляхом набуття економічного соціального досвіду, входження в економічну сферу буття, систему соціально-економічних зв'язків та відтворення їх на суспільному рівні; в процесі економічної соціалізації формується економічна спрямованість особистості, яка сформована на підставі економічного досвіду, стійка, системоутворювальна підструктура особистості, що складає цілісний образ бажаного економічного майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреевкова Н. В. Проблема социализации личности // Социальные исследования. Москва, 1970. Вып. 3. С. 44 – 101.
2. Большая медицинская энциклопедия, 1970. URL: <http://bigmeden.ru/> (дата обращения: 02.12.2012).
3. Большой Энциклопедический словарь, 2000. URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/92774> (дата обращения: 02.12.2012).
4. Виноградов В. В. История слов, 2010. URL: <http://wordhist.narod.ru/> (дата обращения: 09.12.2012).
5. Вяткін О. П. Концепція економічної соціалізації особистості // Известия ІГЕА, 2002. N 3

(32). Иркутськ, 2002. С. 75 – 83.

6. Вяткін О. П. Рольова адаптація як засіб економічної соціалізації особистості // Вісник Бурятського університету. Серія 10. Психологія. Вип. 3. Улан-Уде, 2006. С. 221 – 231.

7. Головин С. Ю. Словарь практического психолога. Минск, 1998. URL: <http://www.vipstudent.ru/index.php?q=lib&r=16&id=1195154928> (дата обращения: 31.03.2016).

8. Дейнека О. С. Экономическая психология: социально-политические проблемы. Санкт-Петербург, 1999. 240 с.

9. Джеймс У. Беседы с учителями о психологии. Москва, 1998. 160 с.

10. Диттмар Х. Экономические представления подростков // Иностранная психология. 1997. № 9. С. 25 – 36.

11. Зубіашвілі І. К. Економічна соціалізація як психологічна проблема. URL: <http://vuzlib.com/content/view/664> (дата звернення: 14.01.2015).

12. Козлова Е. В. Психологические основы экономической социализации. Великий Новгород, 2004. 80 с.

13. Краткий психологический словарь / ред. А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский; ред.-сост. Л. А. Карпенко. Изд. 2-е, расш., испр. и доп. Ростов-на-Дону, 1998. 512 с.

14. Макаренко А. С. Педагогическая поэма. Москва, 2003. 736 с.

15. Маркс К. Экономические рукописи 1857 – 1859 годов: (первоначальный вариант «Капитала»). Ч. 1. // Соч. Т. 46, ч. 1. Москва, 1968. С. 1 – 508.

16. Москаленко В. Соціалізація особистості. Київ, 2013. 540 с.

17. Москаленко В. В., Шайгородський Ю. Ж., Міщенко О. О. Економічна культура особистості: соціально-психологічний аспект: монографія. Київ, 2012. 348 с.

18. Новая философская энциклопедия. В 4 т. / предс. научно-ред. совета В. С. Степин. Москва, 2000 – 2001. Интернет-версия издания. URL: <http://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphile> (дата обращения: 23.02.2017).

19. Попов В. Д. Экономика плюс педагогика: Очерки об экономическом воспитании молодежи. Москва, 1986. 288 с.

20. Постмодернизм: энциклопедия / под ред. А. А. Грицанова, М. А. Можейко. 2001 г. URL: <http://www.term.ru/dictionary/1113/word/socialnost> (дата обращения: 17.03.2015).

21. Ранк О. Отчёт о первом частном Психоаналитическом собрании в Зальцбурге 27 апреля 1908 года. Ижевск, 2012. 40 с.

22. Спок Б. Ребенок и уход за ним. URL: http://www.libok.net/writer/1945/kniga/6111/spok_bendjamin/rebenok_i_uhod_za_nim/read (дата обращения: 17.05.2016).

23. Уотсон Дж. Психологический уход за ребенком: пер. с англ. / под ред. Е. В. Гурьянова. Изд. 2-е. Москва, 2010. 93 с.

24. Философский энциклопедический словарь, 2010. URL: http://ukkrpis.ucoz.kz/news/filosofskij_ehnciklopedicheskij_slovar/2010-10-14-100 (дата обращения: 17.05.2016).

25. Хашченко В. А. Модель субъективного экономического благополучия // Психол. журнал. 2005. Т. 26, № 3. С. 38 – 50.

26. Цибра М. Ф. Фактор самоствердження в соціалізації // Освіта та соціалізація особистості. Матеріали II Всеукраїнської наук. конф. (Одеса, Дніпропетровськ, 25 – 26 березня 2015 р.). Одеса, 2015. С. 76 – 80.

27. Щедрина Е. В. Исследование экономических представлений у детей // Вопросы психологии. 1991. № 2. С. 157 – 164.
28. Furnham A., Lewis A. The Economic Mind: The Social Psychology of Economic Behavior. New York, 1986. XII, 292 p.
29. Furnham A. The New Psychology of Money. Hove (East Sussex, U. K.), 2014. XV, 321 p.
30. Webley P., Burgoyne C. B., Lea S. E. G., Young B. M. The Economic Psychology of Everyday Life. Hove (East Sussex, U. K.), 2001. IX, 214 p.
31. Webley P., Lea S. E. G. Towards a More Realistic Psychology of Economic Socialization // Journal of Economic Psychology. 1993. Vol. 14, Issue 3. P. 461 – 472.

Plavich V.P. – DPhil, candidate of law science, professor, member of the Academy, Honored Scientist of Ukraine, head of chair of law disciplines and international law ONU I. I. Mechnikov

UDK: 340.14

LEGAL INTERPRETATION OF LEGAL NORMS AND LAW ENFORCEMENT

This article is devoted to the problem of improvement of the interpretation of legal norms and law enforcement. The author revealed an interesting methodology of the hermeneutical analysis of legal texts. The article substantiates the possibility of creation of expert systems, which would be able to predict the potential ways of movement of the subject towards one or another aim in a particular regulatory framework.

Key words: legal interpretation, law enforcement activity, designing of legal situations, intuitive legal sense, new methods of cognition of reality.

ЮРИДИЧЕСКОЕ ТОЛКОВАНИЕ ПРАВОВЫХ НОРМ И ПРИМЕНЕНИЕ ЗАКОНОВ

В работе анализируются проблемы совершенствования юридического толкования правовых норм и применения законов. Раскрыта методология герменевтического анализа правовых текстов. Обоснована возможность создания экспертных систем способных просчитать возможные траектории движения действующего субъекта к той или иной цели в заданном нормативном направлении.

Ключевые слова: юридическое толкование, правоприменительная деятельность, моделирование правовых ситуаций, интуитивное правовое чувство, новые способы познания реальности.

ЮРИДИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВОВИХ НОРМ І ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНІВ

В роботі аналізуються проблеми удосконалення юридичного тлумачення правових норм і застосування законів. Автором розкрита цікава методологія герменевтичного аналізу правових текстів. Обґрунтована можливість створення експертних систем, здатних прорахувати можливі траєкторії руху діючого суб`єкта до тієї чи іншої цілі у заданому нормативному просторі.